

JÍŘÍ URBANEC

JOSEF HRABÁK A OPAVA

Při přehledu a hodnocení všech Hrabákových aktivit nelze opomenout Opavu jako místo, kde se vedle Brna a Prahy uplatňoval po delší dobu způsobem zásadním a v mnoha ohledech i podstatně inspirujícím. Nepobýval zde soustavně, nicméně jeho působení na konferencích a jeho texty vydané v Opavě patří do kulturního a odborného fundamentu dlouho se probouzející oblasti českého Slezska, na což plným právem může navazovat i nedávno vzniklá Slezská univerzita v Opavě.

Mnohé v těchto Hrabákových vystoupeních je spjato s osobou Petra Bezruče. Již v roce 1935 otiskl ve *Věstníku Matice opavské* recenzi knihy Klementiny Rektorisové *Bezručův verš* a o dva roky později si všimá v opavském *Slezském sborníku* publikace *Bezručova básnická řeč* rovněž od Rektorisové.

Ale teprve po roce 1945 Hrabákova činnost a jeho literárněvědné poznání, často formulované s ostrou jasnozřivostí a pomíjející ustálené stereotypy, nabývají na intenzitě a přitažlivosti. Právě Masarykova univerzita se stala místem, kde se nedlouho po válce konal cyklus přednášek předních odborníků s názvem *Slezsko, český stát a česká kultura* a všechny referáty pak vyšly knižně v roce 1946 v Opavě péčí Matice opavské. V aule Filozofické fakulty Josef Hrabák 19. února 1946 přednesl svůj komplexní pohled na Bezruče a jeho *Slezské písně* a byla to v podstatě první hlubší studie, jež se vzdálila od dosti převažujícího bezručovského chvalořečnění z doby předválečné. Tím, že Hrabák ve svém vystoupení zohlednil všechny aspekty (dobová situace na přelomu století, bezprostřední souvislost básní s atmosférou tzv. literární revoluce devadesátých let, básníkova autostylizace, logická návaznost *Stužkonosky modré* na *Slezské písně* i vliv Bezručův na epigony), stal se vlastně zakladatelem souvislé linie rozsáhlého a detailizovaného bezručovského bádání, jak se rozvíjelo později v padesátých a šedesátých letech. Že šlo o studii vskutku průkopnickou a přitažlivou, dokazuje to, že vyšla ve dvojím vydání v Opavě i samostatně s názvem *Petr Bezruč a jeho doba* v edici *Knihovna Společnosti Petra Bezruče* (1946 a 1947).

V roce Bezručových osmdesátin pak Hrabák ve *Slezském sborníku* recenzoval knižní studii Artura Závodského *Petr Bezruč*, dále opavský *Bezručův sborník* a olomouckou edici *Pět studií o Petru Bezručovi*.

Roku 1948, kdy z podstaty zrušené Matice opavské vznikl Slezský studijní ústav, konal se v Opavě přednáškový cyklus Stav a úkoly vědeckého průzkumu Slezska. 23. října Hrabák zde přednesl zásadní referát *O některých problémech regionální slovesnosti*, který byl sice zaměřen především k problematice Slezska a Ostravska, ale svými obecnými metodologickými závěry měl daleko širší platnost pro literární vědu vůbec. Své pojetí zde uplatněné poprvé rozvíjel později mimo jiné v knize *Šest studií o nové české literatuře*, vydané v Brně roku 1961.

Hrabákův opavský referát byl otištěn jako úvodní studie v publikaci *Stav a úkoly literárněhistorického průzkumu Slezska*, kterou vydal roku 1949 Slezský studijní ústav. Oč tehdy šlo Hrabákovi? Na počátku svého výkladu požaduje, aby byly nejprve vyjasněny teoretické předpoklady vědecké práce, protože jinak vznikají metodické zmatky. Proto nejprve se v nekonvenčním pojetí zabývá termíny slovesnost, ústní slovesnost, literatura, regionální slovesnost. Odmítá mechanické pojetí regionální literatury jen z hlediska bibliografie, tj. uvádění pouhého výčtu knih, v nichž se píše o daném kraji. Důrazně apeluje na nutnost, aby moderní literární věda zkoumala každý jev v kontextu, a překvapivě tehdy požaduje to, co je teprve v našich časech jako nový aspekt literární vědy dosti rozšířeno, tj. zkoumat literární proces nejen z hlediska autora, ale také s ohledem na čtenáře a publikum, které vykonává tlak na tvůrce. Posléze rozlišuje pojem autor regionální, jímž může být i tvůrce světového ohlasu (např. Bezruč), a autor provinciální, který své prostředí nepřesahuje svým významem. Ze závěru jeho práce si dovolím citovat téměř prorocká slova, jejichž váhu dokládá právě vznik Slezské univerzity téměř půl století poté: „Opava jako kulturní středisko má daleko lepší podmínky než jiná střediska, neboť zde se buduje vlastně od začátku, bez balastu – ale nikoli bez tradice.“

Z pozdějších jeho prací uvádím ještě úvodní stať v knižním průvodci *Památník Petra Bezruče*, který vyšel v roce 1957 v Ostravě péčí Slezského studijního ústavu v Opavě.

Ale snad nejvýznamnější Hrabákovo sepětí s vědeckou Opavou se týká roku 1963, kdy se zde ve dnech 10. a 11. září konala rozsáhlá a zásadní konference o textu *Slezských písní*. Zde v jeho úvodním referátu (podotýkám, že také na vysoké úrovni konferenci řídil) doslova zazářila jeho schopnost chápat literárněvědné problémy v nejširším kontextu a přicházet s novými a nekonvenčními hledisky. Abychom si uvědomili, o jak závažný textologický problém z hlediska české literární vědy šlo, musíme uvést, že po smrti básníkově nebylo mezi předními odborníky jasno, které z několika desítek vydání *Slezských písní* lze vzít za základ všech dalších edic tohoto předního díla české literatury. Nešlo jít k prvnímu vydání, protože rozsahem to byla jen třetina pozdějších *Slezských písní*. Nebylo možno také kanonizovat text poslední ruky, protože autor za svého dlouhého života do básní často jen mechanicky a neústrojně zasahoval. Této opavské konferenci předcházela již tři bezvýsledná jednání a fronty literárních vědců se nesmiřitelně vyhrotily. Na jedné straně to byl Oldřich Králík se spolupracovníky, kteří navrhovali nacházet u každé básně ten esteticky nejlepší text a kompozici *Slezských písní*, která podle jejich názorů je zmatená, zcela přeskupit, na druhé straně to byl Miroslav Červenka a jeho skupina, která navrhovala

vzít za základ dalších edic *Slezské písně* z roku 1928. Když si uvědomíme, že na zmíněné opavské konferenci byla účast z hlediska české a zčásti i slovenské literární vědy nezvykle impozantní, navíc byl přítomen i Manfred Jähnichen z Humboldtovy univerzity, a zásadní a mimořádně fundovaná vystoupení s textologickými stanovisky šla často ostře proti sobě, i po mnoha letech nutno ocenit Hrabákův klidný a věcný tón jeho zahajovacího referátu a dílčích komentářů během jednání. Odmítl jakoukoliv dodatečnou „estetizaci“ jakéhokoliv literárního díla, opíraje se o řadu příkladů z české starší i novější literatury i literatury světové, zvláště francouzské. Nesouhlasil také s tím, aby při stanovení jakéhokoliv kanonického textu měli hlavní slovo lingvisté, protože jde především o otázku literární vědy a lingvistika má jen pomáhat. V závěru pak poukázal na to, že často jistá kanonizovaná nebo veřejně přijímaná podoba díla je do jisté míry spjata i s tím, jaké pojetí autora se ustálilo v širším povědomí – např. Němcová podle podoby z mladých let, u Nerudy spíše obraz staršího a vyrovnaného člověka.

Tato textologická konference plní dodnes širší a významnou úlohu v oblasti české literární vědy, nejen z hlediska bezručovského bádání. Šlo o zásadní střet koncepcí a obtížné nalézání obecněji přijatelného východiska. Se závažnými stanovisky zde vystupovali Oldřich Králík, Miroslav Červenka, Břetislav Štorek, Felix Vodička, Eva Strohsová, Jiří Opelík, Artur Závodský a další, celý průběh konference i s dílčími diskusními vystoupeními byl zachycen v knize *Konference o textu Slezských písní v Opavě 10. a 11. září 1963*, kterou vydal Památník Petra Bezruče v Opavě roku 1964.

Ale tím ještě neskončily Hrabákovy aktivity v Opavě. V sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy v rámci multikulturního festivalu Bezručova Opava byly pořádány k aktuálním otázkám českého a slovenského písemnictví literárněvědné konference, jejichž organizaci zajišťoval Památník Petra Bezruče při odborné spolupráci brněnské pobočky Ústavu pro českou literaturu ČSAV za vedení Štěpána Vlašína, byl Hrabák velmi často nejen účastníkem, ale někdy i hlavním referentem. Také z těchto konferencí vycházely sborníky.

Musíme ještě připomenout, že Josef Hrabák byl také dlouholetým členem vědecké rady Památníku Petra Bezruče v Opavě. Sám jako současný pracovník Slezské univerzity si dovoluji dodat, že jsem u tohoto svého profesora dělal diplomovou práci i práci kandidátskou a že rád při své výuce na této opavské univerzitě čerpám též z jeho příruček *Poetika*, *Úvod do teorie verše*, *Literární komparatistika* nebo *Čtení o románu*. Oceňuji jasnost výkladu a přehledné členění.

Lze pominout významné činy Hrabákovy spjaté s Opavou? Považoval jsem za nezbytné na některé z nich zde upozornit, protože nesporně patří do celkového obrazu jeho života a díla.

JOSEF HRABÁK AND OPAVA

The article deals with Professor Josef Hrabák's scholarly activities, associated with Opava, the cultural centre of Czech Silesia. Professor Hrabák's first Opava publication was his review of Klementina Rektovisová's study *Bezručův verš* (*The Verse of Petr Bezruč*). It came out in 1935 in *Věstník Matice opavské* (*The Opava Foundation Newsletters*).

Hrabák's own pioneering study *Petr Bezruč a jeho doba* (*Petr Bezruč and his times*) was published in Opava in 1946. Hrabák frequently participated in the Opava literary conferences and in 1963 he gave a remarkable performance as the organiser and leading spirit of the 1963 Opava textology conference on Bezruč's *Slezské písně* (*Silesian songs*).